

STRAT ȘI SUBSTRAT

GENEALOGIA POPÓRELOR BALCANICE

Dela secolul VII pînă astăzi	GRECII	SERBIÎ	BULGARIÎ	ROMÂNII	ALBANESII
Dela secolul III pînă la secolul VII		LATINIÎ			
Dela 1500 înainte de Cr. pînă la sec. III		TRACIÎ			
Circa 2000 ani în- nainte de Crist		PELASGIÎ			

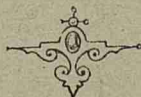
INTRODUCERE LA TOMUL III

DIN

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIÆ

DE

B. P. HASDEU

BUCURESCI

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECU

59 — STRADA BERZEI — 59

1892.

Prețul 5 franci.

STRAT ȘI SUBSTRAT

...

GENEALOGIA POPÓRELOR BALCANICE

Dela secolul VII până astăzi	GRECII	SERBII	BULGARII	ROMÂNII	ALBANESII
Dela secolul III până la secolul VII		LATINII			
Dela 1500 înainte de Cr. până la secolul III		TRACII			
Circa 2000 ani înainte de Crist		PELASGII			

INTRODUCERE LA TOMUL III

DIN

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIÆ

DE

B. P. HASDEU

BUCURESCI

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŪ

59 STRADA BERZFI 59

1892.

Spiritului

tatălui meu Alexandru,

ale sale dintru ale sale,

prinos de iubire.

STRAT ȘI SUBSTRAT

GENEALOGIA POPÓRELOR BALCANICE.

Dela secolul VII pînă astăzi.	G R E C I I	SERBIÎ	BULGARIÎ	ROMÂNII	A L B A N E S I I
Dela secolul III pînă la secolul VII.		L A T I N I Î			
Dela 1500 înainte de Crist pînă la secolul III.		T R A C I Î			
Circa 2000 ani înainte de Crist.		P E L A S G I Î			

Cine sînt Grecii de astăzi?

De unde vin Albanesii?

Bulgarii și Serbiî sînt ei óre în adevér înrudiți mai de aprópe cu Rușiî decát cu cei-lalți Slavî?

Românii din Carpați venit'au ei de peste Dunăre în vécul de mijloc, dupá cum ne asigurá unii? și dacá n'au venit de acolo, atunci cari anume sá fie legáturile lor de ném cu Macedo-românii și cu Istriano-românii?

In fine, Grecii, Albanesii, Serbiî, Bulgarii și Românii, grámădiți toți pe aceiași Peninsulá Balcanicá, sînt ei óre în realitate nesce

VI

deosebite naționalități străine una alteia, după cum s'ar păre a fi la prima vedere ?

Acestea sint problemele cele mari de limpețit în studiul de față, probleme pe cari de de-mult le-ar fi deslegat sciința, dacă într'una, pe fel de fel de căi pîedîșe, nu s'ar fi silit să le tot încurce politica.

Negreșit, politica unui Stat pôte și chiar trebui să se folosescă de istoria la aședarea instituțiunilor interne și a raporturilor externe ale națiunii, tot așa precum profită de astronomia pentru marină sa și de geometria pentru cadastru; dar o politică uneltind falsificarea verității istorice este ca și când ar cere să dispară din spațiu planeta Marte sa și să se schimbe proprietățile treunghului.

Eū-unul, dacă aș sci că Românii sint Țigani sa și că Ungurii aū descoperit America, mī-ar păre reū, fōrte reū, din punctul de vedere al simpatiilor și antipatiilor mele personale; totuși nu m'aș sfi o singură clipă de a spune adevērul în fața tuturor.

După acēstă profesiune de credință, care nu e de prisos, intru d'a-dreptul în materia.

Orī-unde istoria ne arată vre-o ginte temeinic aședată, pretutindenea sub acēstă ginte ea ne lasă a vedē, sa și măcar a zări pe furiș, nesce rămășițe mai mult sa și puțin stăruitoare dintr'o altă ginte mai veche, cucerită sa și cotropită. Orī-ce ginte se compune, ca terenurile în geologia, dintr'un strat actual și din substraturi succesive anteriōre.

Pe Peninsula Balcanică, intru cât ne putem urca ce-va mai sigur pe scara timpului cu ajutorul scriitorilor și al monumentelor, cincī-șese-șapte vécuri înainte de Crist, ne întimpină douē straturi etnice învecinate: ginte grēcă și ginte tracică, ambele supra-puse unui substrat comun pelagic.

Cine anume să fi fost Pelasgiū, acei autoctoni între Marea-nēgră și Marea-adriatică, mai presărați ōre-când în Italia, pôte și'n Spania, și din cari în epoca lui Herodot abia mai rămânea licărind o urmă? Acēstă întrebare este, fără îndoelă, mai întunecōsă decăt aceea despre originea Bascilor de astăđi; dar cum-că Pelasgiū aū existat într'o vreme, e tot așa de pozitiv ca și existința în timpul nostru propriū a enigmaticului element bascic.

Este probabil că Pelasgiî n'aû fost nici Indo-europei, nici Semiți, ci mai curând Hamiți. Aședămintele lor în Asia-mică și apoi în Europa sudică sînt în dreptul continentului african, unde Egiptul strălucia ca centru al hamitismului. Zidurile ciclopice ale Pelasgilor par a fi surori piramidelor egiptene, cu cari le și asemena în vechime Pausanias, pe când Semișilor, și chiar Indo-europeilor, nu le plăceaû nici odată construcțiunile gigantice. Dacă Pelasgiî aû fost Hamiți, după cum credem noi, atunci o personificațiune mitică a lor pe Peninsula Balcanică ar fi Egipténul Danaos fratele lui Aegyptos, cu vr'o 1500 de ani înainte de Crist, să dicem cu 2000 de ani, — acel Danaos al căruia ném clădi minunata cetate ciclopică dela Tiryns.

Orî-cum, fie Hamiți, fie Semiți, fie Indo-europei, Pelasgiî n'aû fost Greci și n'aû fost Traci; însă Tracii și Grecii, descălecând în Europa, găsiseră pretutindenî o grósă pătură pelasgică și pretutindenî s'aû amestecat cu ea, astfel că ei scieaû că nu sînt Pelasgi, dar scieaû tot-o-dată că se trag din Pelasgi, de unde aserțiunile cele contradicătore în aparință la scriitorii anticî, cari deosebesc fórte lămurit pe Pelasgi, pe Greci și pe Traci unii de alții, și totuși adesea îi împleticesc la o-laltă.

Cu acest prim raport de strat și substrat se începe istoria Peninsulei Balcanice, și se desfășoră apoi de atunci, la intervaluri depărtate, prin alte două raporturi analóge:

1. peste cea mai mare parte din stratul tracic, devenit la rîndul seû substrat, se aședă Latiniî, dând nascere naționalității traco-latine a Românilor;

2. peste cea mai mare parte din stratul român, devenit la rîndul seû substrat, se aședă Slaviî, dând nascere naționalității româno-slavice a Serbilor și naționalității româno-slavice a Bulgarilor.

Din prima amalgamare — latinisarea Tracilor — se sustrage numai némul albanes, unicul supraviețuitor nemijlocit al stratului ante-latin și acela mulțumită căruia noi putem sci astăđi cam ce fel de ginte a fost acea tracică, ceea ce n'am sci aprópe de loc după puținele date linguistice și etice împrăștiate pe ici-colea în literatura clasică.

Din amalgamarea a doua — slavisarea Latinilor — s'aû sustras numai Româniî din Dacia. Repetăm încă odată: *numai Româniî din Dacia*, căci așa numiți Macedo-români și Istriano-români,

VIII

Armânii din Pind și *Rumerii* din Dalmația, după cum ne vom încredința mai la vale, nu se pogoră din Latiniile de acolo din epoca cea ante-slavică, ci se trag din numeroase cete de Daco-români din Carpați, trecute peste Dunăre abia în secolul X.

Pe Grecii, din cauza înaltei lor culture literare, de 'nainte cărora se închinau cu entusiasm Scipionii și Cesarii, Romanii n'au putut și chiar n'au vrut să-și latinizeze. Din ce în ce mai scăpetați sub raportul moral și intelectual, Grecii totuși și-au păstrat astfel străvechea lor naționalitate, o păstrează și o vor păstra și de acum înainte. Amestecul medieval cu Slavii, cu Albanesii, cu Români, cu cine mai scie cine, — un amestec care făcea pe al-de Fallmerayer să tăgăduască elenismul palicarilor de astăzi — acel amestec grecisă pe cei ce se însoțeau cu dinșii, dar pe dinșii nu i-a românisat, nici albanisat, nici slavizat. Ca naționalitate, Kir-Iane se trage d'a-dreptul din Leoniții și din Aristotelii, din Temistoclii și din Platonii, din acea pleiadă de capete sublimе și de inimi uriașe, a căroră resărire pe un peticuț de spațiu într'un peticuț de timp este un fenomen fără păreche în istoria omenirii. Grecii actuali sînt o continuitate directă a vechilor Elinii, tot așa precum Coptii actuali, fără graiul căroră nu s'ar fi putut descifra hieroglifile, sînt o continuitate directă a vechilor Egipteni.

Numai și numai legionarii romani ar fi fost în stare să de-naționalizeze pe Grecii, și ei n'au făcut-o. În Grecia cea cucerită — observă Mommsen (Röm. Gesch. V, 249) — se înveță mai puțin latinesce decum se înveță grecesce în Roma cea cuceritoare. Mai mult decât atâta; Romanii îngăduiau de bună voe Grecilor să grecesce întreaga parte meridională a Peninsulei Balcanice, în care de altmintrelea procesul de grecisare se începuse deja sub Filip și sub Alexandru cel Mare. La umbra aquilei capitoline, această propagandă grecescă se întindea pînă la Balcanii. În Tracia propriu zisă, devenită provincie romană cu un secol înainte de cucerirea Daciei, inscripțiunile pînă la Traian, sub Traian și după Traian sînt aproape toate grecesce; ba chiar și legionarii cei mai curați Romani, bună-ora un *Aurelius Mucianus*, cum s'ar dice la noi un „Aurel Mucenu“, își făceau fală de a nu scrie lătinesce, ci: *Αὐρελῖος Μουκιανὸς πραιτωριανὸς κἀόρτης τρίτης πραιτωρίου* etc. (Dumont, Inscr. de la Thrace p. 11; cfr. Heuzey et Daumet, Mission de Macédoine, Paris 1864; O. Антоиниъ, Поѣздка въ Румелию, Petersb.

1880.) Este arheologicesce absurd de a crede că Românii de astăzi din Macedonia, din Epir, din Tesalia, s'aŭ format acolo în acea epocă, și vom vedé mai jos că acesta este absurd nu numai arheologicesce. La nord însă, între Balcani și între Dunăre, apoi pe întregul teritoriū iliric ocupat astăzi de elementul serbo-croat, cu atâta și mai virtos în Dalmația cea pe atunci privită ca o parte a Italiei, cultura latină și numai latină se lăția fără nici o pedecă de-asupra substratului tracic, pe care'l metamorfosă și prin care se metamorfosă ea-însăși într'o naționalitate românească trans-danubiană, paralelă cu naționalitatea românească cea cis-danubiană din Carpați, născândă ce-va mai târziu din aceleași două ingrediente — din Latină și din ramura tracică a Dacilor. În Epir, grația unor fericite împrejurări topice excepționale, Tracii scăpău și de Greci și de Români, însă numai acolo.

Românii și Grecii împărțeau dară atunci, între secolii III—VII, în două jumătăți aproape d'o potrivă întinderea Peninsulei Balcanice: unii la nord de Balcani, ceilalți la sud. Grecii mai aveau pe de-asupra insulele și fâșii grecisate din Asia și din Africa, ba încă și orașele din Dobrogea și de lângă Dunăre, iar Românii, pe lângă Oltenia, Banat și o parte din Ardél, își tindeau ramure peste Pannonia, unde mai în urmă îi găsi năvala maghiară. Cât se atinge de Muntenia propriu și de Moldova, să nu căutam acolo pe Români în acea epocă, în care vijăia pe țermul nordic al Mării-Negre rostogolirea hórdelor resăritene spre gurile Dunării. Dela Nistru și pînă la Olt era o adevărată vale a plângerii, de unde nu scăpai decât numai dóră infundându-te în creerii Carpaților.

E comic, și totuși este foarte adevărat, că cel mai vechiu monument al limbei române, un monument istoricesce mai prețios pentru noi decât însăși Columna lui Traian, se datoréză unui catâr, „τῷ ἡμίονω“ despre care vorbesc pe larg doi scriitori bizantini din secolul VI: Theophanes în *Ἱστοριῶν βιβλοὶ δεκά*, și Theophylactus Simocatta în *Ἱστορία οἰκουμένης*. Incepând dela Thunmann și pînă la Cipariu, începând dela Cipariu și pînă la mine, toți pe rînd sintem nevoiți a încăleca pe acel năsdrașan catâr, fără care n'am fi în stare astăzi a dovedi printr'un text ne'ndoiș vechea latinizare a Tracilor între Balcani și între Dunăre. Eră pe la

anul 580, sint acum trei-spre-zeci vécuri. Chaganul Avarilor pustiia Imperiul Oriental. Doi hatmani romani, Començiol și Martin, ascunși în codrii Balcanilor, aũ nãvãlit de acolo pe neașteptate asupra barbarilor. Isbãnda era sigurã, sã nu se fi întâmplat catãrul de mai sus, care purta o povarã. Povara alunecãndu-se și cãdënd de pe catãr, fãrã s'o bage de samã stãpanul dobitocului, un alt ostaș strigã, cãt îi ținea gura, sã se întorcã ca s'o rãdice: *τόρνα τόρνα φράτρε* = *tórnã, tórnã, fratre!* Așa ñice Teofane, și tot așa povesteste Teofilact, la care însã este forma *retórnã*: *ῥετόρνα*, și se mai adaugã cã aceste cuvinte erau în limba țerei, adecã în graiul lócuitorilor din regiunea Balcanilor: „*ἐπιχωρίῳ τε γλώττῃ*“. Intréga óste a lui Començiol și a lui Martin fiind compusã din Romãni, țipetul „*tórnã, fratre!*“ produse între dinșii o mișcare de spaímã, cãci el însemna retragere: *înturnare* sau *re'nturnare*. Romãni darã aũ fugit, însã „*tórnã, tórnã, fratre*“ ne-a remas, încãt istoricul trebui sã bine-cuvinteze acea fugã, datoritã unui catãr.

Acésta se petrecea, încã o datã, în a doua jumãtate a secolului al VI-lea.

Precum la nord în Dacia peste substratul tracic se așternuse stratul latin, tot așa darã aũ despãrut Traciï sub Latini la sud în antica Mesiã, iar cu atãt mai virtos nu puteãu sã nu disparã în regiunea Iliriei, unde elementul tracic fusese cel de'ntãiu cucerit și latinisat.

În locul numeróselor dialecte tracice de altã datã, trebuiaũ sã se formeze trei mari dialecte traco-latine: dialectul daco-latin în Carpați, dialectul meso-latin în Balcani și dialectul iliro-latin spre Adriaticã; trei dialecte cari, dela apus spre rêsãrit, alcãtuiaũ o prelungire organicã a grupului dialectelor italiene.

Afarã din Epir, Traciï nu mai erau nicãiri, adecã nicãiri nu se mai vedeaũ pe de asupra.

Acum, în secolii VI și VII, se aratã un noũ strat: stratul slavie. Într'un mod sporadic și fãrã a remãné pe loc, ci numai nãvãlind, prãdãnd, invãrtindu-se și apoi întorcẽndu-se, Slavii fãcuserã cunoscințã cu Peninsula Balcanicã deja cu mult mai de 'nainte, mai ales amestecați pîntre Goși, pîntre Huni, pîntre Avari. În deșert însã slavistiï de altã datã cu generalul Čertkow în frunte, și d. Drinow mai încóce (*Заселение Балканскаго полуострова Славянами*,

Moscva 1873), și-au bătut și'și bat capul de a găsi locuințe compacte statornice de Slavi în Dacia pînă la secolul VI, iar peste Dunăre pînă cu un secol mai târziu.

Pentru a ajunge la scopul lor, Čertkowii și Drinowii sînt siliți a alerga la următoarele mijloce :

1°. dinșii iewău invasiunile momentane de Slavi, și chiar aparițiunile individuale de câte un Slav, drept aședăminte etnice permanente, ca și când — de pildă — ar susține cine-va că România a fost colonisată de Germani fiind-că armate austriace au trecut pe la noi nu o dată, saū fiind-că un Winterhalter a fost sub-ministru la Finance, iar un Van Saanen la Externe ;

2°. dinșii restălmăcesc prin lexiconul slav ic vechea nomenclatură topică și personală a Peninsulei Balcanice, adecă nesce cuvinte al căroră sens nu se scie și, prin urmare, e lesne orîși-cuî, când apucă o vorbă *en bloc* fără s'o descompună în tulpină și 'n sufix și fără a se întemeia pe vr'o lege fonetică, să-i dea tot felul de sensuri cu ajutorul unor asemenări curat materiale, de exemplu un *Hasdeu* prin cele trei sonuri *h-s-d* pôte să devină latinul *Hosidius* saū evreul *Khisdai* saū olandesul *Heusde* ;

3°. în fine, dinșii resping mărturia contrariă a texturilor celor mai necontestabile, bună-ora a împăratului Constantin Porfirogenet, și se întemează pe vre-o interpolațiune posterioară dintr'un text indiferent, bună-ora pe pasagiul despre cele „șapte némuri slavice“ în Tracia la Arménul Moise de Choren, scriitor din secolul V, dar a căruia cronică a fost refăcută în secolul X, când s'a și intercalat în ea pasagiul în cestiune, luat din Anastasius Bibliothecarius, scriitor din secolul IX.

Nici o dovadă serioasă despre aședarea Slavilor pe Peninsula Balcanică înainte de secolul VII, nu există.

Cele „șapte némuri slavice“ ne întimpină pentru prima ora la Bizantinul Teofane sub anul 678, o sută de ani după „tórna, tórna, fratre“.

Pe când Românii din Balcani strigau: tórna, tórna, fratre, -- tot atunci trăia Gotul Iornande, ajuns episcop al Ravennei în Italia, și trăia Grecul Procopiū, devenit prefect al Bizanțului, cele mai sigure doē izvóre despre începuturile Slavilor pe Peninsula Balcanică, cele mai sigure nu numai prin aceea că

erau contimpurani, dar mai ales prin călătoriile lor și prin înalta pozițiune politică a amîndurora. Pe timpul lui Procopiū și al lui Iornande, adecă în secolul VI, la mędă-đi de Dunăre nu se afla încă nicăiri nici un așeđămînt slav, ci numai la nord, și anume în sus dela gurele Dunării. Iornande, mai ales, descrie pe cāt se pōte de limpede marginile topografice ale celor doē mari ramure slavice orientale de atunci: Anđii și Slaviniī. Slaviniī — đice el — se intind dela Dunăre pînă la Nistru și apoi spre nord pînă la Vistula, iar Anđii dela Nistru spre resărit pînă la Nipru.

Noi am tradus đin textul lui Iornande numai partea care se cuprinde în tōte edițiunile și în tōte manuscriptele. Am lăsat fără traducere pasagiul, pe care slaviști, cu Schaffarik în cap, îl tăgăduesc sub cuvînt că n'are nici un înțeles: „sinnlos“ (Abkunft d. Slawen, 115). Acel pasagiū însă se găsește atāt într'un manuscript fōrte important, precum și 'n primele edițiuni, și dacā el nu avea nici un înțeles pentru Schaffarik, l'a cāpētāt totuși pentru Zeuss, iar dela Zeuss încōce se mai întăresce printr'o descoperire archeologică. Pasagiul în cestiune sună într'un manuscript: „a civitate novi et Sclavindrumunnense et lacu qui appellatur Musianus“; în primele edițiuni, începēnd dela a lui Bonaventura Vulcanius: „a civitate nova et Sclavino Rumunnensi et lacu qui appellatur Musianus“. „Lacus Musianus“ se scie că este lacul Rāmsin din Dobrogea. Aci se împacă toți comentatorii. Ceea ce nu plăcea lui Schaffarik este anume: „Sclavinum Rumunnense“. Zeuss, un cap genial ca linguist și ca istoric tot-o-dată, acela care — după expresiunea lui Rōsler (Üb. d. Zeitpunkt d. slaw. Ansiedlung, în Sitzungsab. d. Wien. Akad., phil.-hist. Cl. t. LXXIII p. 96) — ne minunēzā cu atāt mai mult cu cāt mai bine îl cunōscem: „ein Forscher den wir desto mehr „bewundern, je mehr wir ihn studiren“; Zeuss, reproducēnd pasagiul de mai sus (Die Deutschen u. die Nachbarstämme p. 593—4), constatā că „Civitas Nova“ se numia la Bizantinī orașul Nicopole, iar „Sclavinum Rumunnense“ — đice el — ar putē să fie actualul sat Slāveni din districtul Romanați, astfel că textul întreg din Iornande însemnēzā că lōcuințele Slavinelor se întindeau în jos pînă la gurele Dunării și pînă la Olt: „die nōrdlichen Grenzen der Sklawenen lagen so am Dniester und an der Weichsel, die sūdlichen an der Donaumündung und der Aluta.“

Și când dicea acestea pe ghicite prin puterea geniului său, Zeuss nu sciea că satul Slăveni de lângă Olt a fost în adevăr un punct foarte însemnat deja în epoca romană. Cu alte cuvinte, Zeuss nu putea să scie ceea ce va vorbi în urmă despre Slăveni d. A. Odobescu bună-ora, când — profitând de săpăturile altora de mai 'nainte — ne dă în studiul său despre „Antichitățile din Romani” (Scrieri t. 2 p. 414, 447) următoarea notiță: „Mai spre nord „la Slăveni, alături cu calea lui Traian, este o cetate pătrată cu „șanț întreit și cu un turn lângă dînsa, așezate drept pe malul „înălțat al Oltului. În rîpa de sub cetate și sub curtea d-lui Mur- „gășenu s'a deschis la 1837 o boltă subterană, din care s'a scos „mai multe tăblițe de pîtră sculptate cu icónele ȕeului Mitra și „cu inscripțiunile: SOLI. INVICTO. MITHRAE., și un altar pur- „tând cuvintele: ARA. SOLIS....” Și apoi mai jos adaogă: „Iată „acum informațiunile ce ne veniră dela Slăveni (plasa Ocolului): „în acéstă comună Slăveni se află în centrul său ruinele unei *vechi* „*cetăți*, care, după cercetările făcute prin bătrânii comunei, nu se „scie de când și de cine este zidită, ale cărei șanțuri se vîd a fi „fost numai de pămînt, iară nu de pîtră sau de cărămidă. *Bănuți* „*cu inscripțiuni* foarte vechi s'a găsit adesea de locuitori pe rui- „nele acestei cetăți. Se mai află încă prin acéstă comună, ruinat, „un *drum așternut cu pîtră* mărunță, avînd direcțiune dela miédă- „nópte spre miédă-ȕi prin comună, care se ȕice a fi fost făcut de „împêratul Traian. (subscr. P. Ionescu . . .).“

În România sînt mai multe sate numite „Slăvesci“, dar — afară de acel sat de lângă Olt — nici o localitate nu pòrtă numele de Slăveni, în care se păstrează atât de viu „Sclavinum“ al lui Iornande, „Sclavinum Rumunense“, adecă Slăvinul românesc, marginea cea apusénă a stăpînirii slave la noi în secolul VI. Sufixațiunea romănescă cea mai obișnuită a nomenclaturei de sate fiind în „-esci“ și în „-eni“, *Slăveni* este o formă posterióră analogică în loc de vechiul *Slăvin*, „Sclavinum“, în care ne întimpină sufixul -în, un sufix mult mai rar, dar foarte caracteristic în numiri topice oltene: Severin, Marotin, Poto-pin, Scorcodin, Robotin, Sămbotin etc., și 'n cele personale ca: Tudorin, Florin, Sorin și altele. Fie topic, fie personal, sufixul nostru -în este vechiul latin onomastic -inus, -ina, -inum, mai adesea numai

amplificativ ca în „Severinus“ din „Severus“, „Justinus“ din „Justus“, „Constantinus“ din „Constans“, „Paulinus“ din „Paulus“ etc. Topicul „Slăvin“ cată dară să se fi-născut din personalul „Slăvin“, o amplificațiune printr'un sufix curat românesc din numele „Slav“ foarte întrebuițat altă dată la toți Slavii: Slavata, Slavek, Slavko, Slaven etc. (Морошкинъ, Именословъ p. 179—80; cfr. Венелинъ, Граматы p. 348). Româniî, ca și alte popóre, împrumutău numi personale de pe la toți veciniî, adesea fără nici o schimbare; pe „Slav“ însă ei l'au românizat în „Slăvin“ printr'o sufixațiune de tot romanică. Mai este de observat că *v* între două vocale s'a conservat în „Slăvin“ ca și'n „Severin“, căci fonetica numirilor topice și personale diferă în această privință de fonetica vorbelor comune, în cari un asemenea *v* tinde a se vocalisa ca în „cal = ital. cavallo“. Identificarea între Slăveniî de astăzi și între „Sclavinum“ din secolul VI, bănuită de Zeuss printr'o interpretare exclusiv istorică a textului lui Iornande, se confirmă dară pe deplin prin archeologie și prin lingvistică tot-o-dată.

Intregul pasagiū : „Sclavini a Civitate Nova et Sclavino Ru-
 „munnensi et lacu qui appellatur Musianus usque ad Danastrum
 „et in boream Vistula tenus commorantur; hi paludes sylvasque pro
 „civitatibus habent“ însemneză astfel: „Hotarele Slavilor se încep
 „în centru dela Dunăre în fața Nicopolei, apoi la stânga dela Olt
 „în dreptul Slăvinului românesc, iar la dreapta dela lacul Ramsin
 „în Dobrogea, mergënd de aci spre nord și spre resărit pînă la
 „Vistula și pînă la Nistru, pe unde nu sînt orașe, ci numai bălți
 „și păduri.“

Cele trei puncturi sudice, Iornande le înșiră în ordinea im-
 portanței lor relative: Nicopole, Slăvin, Ramsin; iar la „Scla-
 vinum“ el adaogă epitetul „rumunnense“, „românesc“, tocmai
 pentru a se feri de confuziune, de óră-ce în pasagiul întreg e
 vorba de poporul Slaviniilor, cărora „Sclavinum“ nu le aparține,
 ci aparține Românilor.

Acest „rumunnensis“ ne aduce a-minte că sufixul -ensis de-
 venise așa đicënd specific pentru numirile etnice din Dacia:
Αλβοκήνσιοι, Πιερήνσιοι, Τριχορνήνσιοι, Ποτουλατήνσιοι, Σαλδύρσιοι, Κανκοήνσιοι, Κιτήρσιοι, Ρατακίρσιοι, Amicenses, Picenses etc. la Ptolemeū, la
 Dione Cassiū, la Ammian Marcellin și la alți. Cătră aceste numiri

etnice din Dacia, „Namen dakischer Völkerschaften“ după expresiunea lui Pott (Personennamen p. 459), se mai adaogă acum: R u m u n n e n s e s, — prima mențiune textuală a formei R o m â n sau R u m â n.

Pe când d. Gr. Tocilescu scormolesce cu sapa în mână și descopere în Dobrogea orașul roman Tropaeum, despre existența căruia nu mai e chip a ne îndoi, îmi pare bine de a descoperi și eă, la un alt capăt al lumii românesce, orașul oltenesc „S c l a v i n u m r u m u n n e n s e“; totuși, mai puțin norocos decât vechiul meu elev și acuma iubit coleg, această descoperire eă cată s'o împărțesc cu reposatul Zeuss, ba încă trebui să-ı las lui partea cea mai frumoasă. Merg cu altruismul și mai departe: îmi pare reă că împărțela nu s'a făcut mai de 'nainte între Zeuss și între d. A. Odobescu, căruia un Zeuss ar fi trebuit să nu-ı scape din vedere când scriea tocmai despre Slăveni.

La Iornande ramura Slavinilor se întindea dela Dunăre în sus pînă la Vistula, pe când la răsărit de dinșii lăcuia ramura Anșilor dela Nistru pînă la Nipru. Acastă prețioasă indicațiune „Vistula“ ar fi ea singură de ajuns pentru a ne arăta că Slaviniı eraă anume Poloni, iar Anșii—Ruși sau mai bine Ruteni. Poloniı dară aă fost aceia cari în secolul VI ocupaseră întręga Moldovă cu Muntenia pînă la Olt și cari — cu câte-va decimii de ani mai în urmă — s'aă revărsat peste Dunăre pentru a da acolo nascere naționalității bulgare. La acest polonism al Bulgarilor noi vom reveni mai jos. De-o-cam-dată să trecem la Serbi.

Ceea ce Procopiū și Iornande sînt pentru începuturile Bulgarilor, pentru începuturile Serbilor este împăratul Constantin Porfirogenet. Nimeni nu era mai în pozițiune decât dînsul de a cunoșce tot ce se petrecea sau ceea ce se petrecuse într'o epocă destul de apropiată în marginile și la hotarele imperiului. Ei bine, el ne spune forțe limpede că întręga ginte serbescă, Serbiı propriū și Croații cu diferitele lor subdivisiuni, s'a aședat pe teritoriul spre Adriatică în secolul VII, sub împăratul Eracliū, adecă ce-va înainte de anul 640, și că se pogorise acolo din părțile Bavariei (*Βαυβαρεια*) învecinate cu Franconia (*Φραγγια* = Francia orientalis), decı nici decum din Rusia, și nici din Galiția, după cum unul după altul și unul dela altul tot repetă

slaviști, ci anume din ramura cea mai occidentală a Slavilor, adică din ramura bohemă.

Se pare că însuși cuvântul *Serb* a fost într-o vreme óre-care un nume generic pentru întreaga ramură bohemă. Așa șișii Sorabi din Lusația, cari își dau ei însii numele de „Serbi“ întocmai ca și Serbiî din Peninsula Balcanică, vorbesc un dialect bohem, amestecat cu elemente polone. Nu e apoi fără însemnătate, că în cronică bohemă rimată a lui Dalimil, scrisă pe la anul 1300 pe basa legendelor poporane, ne întimpină următorul pasagiu despre „Ceh“, fabulosul părinte al naționalității boheme :

W srbském jazyku jest zemie
Ježto Charwati jest imie,
W tej zemi bieše lech
Jemuž imie bieše Čech . . .

Adecă : „In gintea serbă este o țără, care se numesce Croația; „în acea țără era un boier, care se numia Ceh . . .“ Scriind acestea pe la finea secolului XIII, Dalimil nu putea ave în vedere vre-o altă Serbiă sau vre-o altă Croația decât singurele cari existaū atunci și cari există pînă astăzi. Prin urmare, unicul sens legendar, care se pôte da într'un mod firesc pasagiului de mai sus, este că la Bohemă era încă prospêtă în secolul XIII tradițiunea despre strinsa lor legătură de nēm cu Serbiî și cu Croații și despre vechea respândire a numelui de Serbi peste întreaga ramură bohemă. Dalimil se impacă pe deplin în acéstă privință cu ceea ce ne spune Constantin Porfirogenet.

Bulgariî priviți ca o coloniă polonă și Serbiî ca o coloniă bohemă, iată ce-va cu totul nou, deși rezultă d'a-dreptul din mărturia fântanelor istorice celor mai temeńice.

Acéstă mărturiă atât de pozitivă n'o vedeau óre predecesorii mei, aceia cari citéză mereu pe Iornande și pe Constantin Porfirogenet? Negreșit că ei o vedeau, dar se sbuciumau a n'o vedé, adecă a o încungitura sau a o restălmăci prin fel de fel de terti-puri, numai și numai fiind-că pe cei tendențioși îi nemulțumia că Slavii nu sînt destul de vechi pe Peninsula Balcanică, iar pe cei

nepărtenitori îi incurca o teorie lingvistică cu desăvîrşire falsă, pe care dinşii o îmbrăţişară fără s'o fi cercetat mai de aproape. Vom vorbi numai cu aceştii din urmă, a căroră retăcire e de bună credinţă.

Dobrowsky împărţia pe toţi Slavii în două ramure: o ramură orientală, în care el bagă pe Ruşi, pe Bulgari şi pe Serbi, şi o ramură occidentală, în care el pune pe Poloni şi pe Bohemi. Criteriele acestei clasificăţiuni, aşa cum ni le dă Dobrowsky (*Institutiones linguae slavicae*, Vindob. 1822, p. I), sînt toate fără nici o greutate. Primul criteriu este că Slavii orientali dic „razum“, pe când cei occidentali „rozum“; ultimul criteriu este că Slavii orientali dic „desnitza“, pe când cei occidentali „pravitza“; şi tot aşa sînt celelalte opt din numărul total de zece criterie. După nescese asemenea criterie, Rutenii trebuiesc despărţiţi de Slavi orientali, căci ei dic „rozum“, nu „razum“.

Nu după deosebiri lexice şi nu după forme rare sau isolate se clasifică dialectele unei familii lingvistice, ci ele trebuiesc clasificate după trăsurile cele fundamentale fonetice. Ast-fel, de exemplu, ceea ce caracterisă graul rusesc şi pe cel rutenesc după toate dialectele şi'n toate monumentele literare, întru cât nu s'a furişat în ele limba bisericească paleo-slavică, este aşa numitul pleni-son, rusescе *полнозвучіе*, adică sonorile liquide *l* şi *r* provocă o reduplicare vocalică a silabei, de ex. „golovă“ în loc de „glòva“ sau „glàva“, „gòrod“ în loc de „grođ“ sau „grad“, „koròli“ în loc de „krolì“ sau „kralì“ etc. Acest pleni-son, cu care s'au bălăbănit toţi slaviştii începînd dela Vostokov şi pînă la Potebnia, este atât de esenţial şi atât de circulator în graul Ruşilor şi al Rutenilor, încât isbesce dela cea de'ntăiu clipă urechea ori-cărui ne-Rus sau ne-Ruten. Nici Poloni, nici Bohemi, dar nici Serbi, nici Bulgari, nu cunosc cătu'si de puţin acest fenomen fonetic, de ajuns el singur pentru a constitui o unitate dialectală deosebită ruteno-rusă.

Unitatea ruteno-rusă este aceia pe care Iornande o numia *Antes*, „Antes“, spunîndu-ne că ei stăpănesc de 'ncolo de Nistru şi că sînt ramura cea mai puternică a ginţii slavice: „fortissimi eorum“, ceea ce e adevărat pînă astăzi.

Alături cu unitatea ruteno-rusă, fără ca să vorbim aci despre dialecte mici, cari lesne îşi pot găsi locul intern sau intermediar din dată ce se va stabili o adevărată clasificăţiune a dialectelor

celor mari, ne intimpină alte doë unități slavice dialectale: unitatea polono-bulgară și unitatea bohemoserbă.

Pe Polono-bulgari îi caracterisă :

1° Vocala nasală. In vechea bulgară, adecă în așa numita paleoslavică, acéstă vocală se represinta prin literele cirilice *ѡ* și *ѡ̄*, rostite ca *on* și *en* în francesul „bon” și „fin”; la Poloni ea se scrie astăzi prin *a* și *e* cu cedilă: *ą*, *ę*. La Bulgarii actuali vocala nasală s'a păstrat numai în unele localități sau în unele vorbe, dar totuși s'a păstrat cu o deplină certitudine. Fenomenul a fost indicat de de-mult de Grigorovič, apoi studiat de Miklosich (Die Sprache d. Bulgaren, Wien, 1858) și urmărit de Hattala (Književnik, t. 2 p. 461 sqq.). Intre vocala nasală polonă și între cea bulgară nu există cea mai mică diferență. Nicî Ruteno-ruși, nici Bohemo-serbii nu cunosc acéstă particularitate atât de caracteristică pentru fonetismul polono-bulgar. Luând exemple din textul publicat de Hattala, noi vedem bulgăresce „enzik” = polonul „język (ienzyk)”, pe când ruscesce, rutenesce, bohemesce și serbesce cuvîntul sună „jazyk” sau „iezik” fără nici o nasală; bulgăresce „rānkā” = polonul „ręka (renka)”, pe când ruscesce, rutenesce, bohemesce și serbesce: „ruka”. Vorbele noastre „poruncă”, „rând”, „muncă”, „răspintie”, „ogîndă” etc., noi le-am împrumutat anume din vechea bulgară, și sub aceeași formă nasală le-am fi putut împrumuta dela Poloni, numai dela Bulgari și dela Poloni, nici o dată dela cei-lalți Slavi. La cei-lalți Slavi vocala *on* și *en* nu ne întimpină nici în graiul de astăzi, nici în monumentele lor cele mai vechi, afară numai de dialectul sloven, despre care vom vorbi mai jos.

2° Sonul *dz* pe lîngă *z* nu există nici la Ruteno-ruși, nici la Bohemo-serbi, ci numai la Polono-bulgari. In grafica cirilică *z* se scriea *з* și se numia „zemlia”, iar *dz* se scriea *с* și se numia „dziālo”, fie-care son posedînd câte un semn grafic deosebit. Cate un semn grafic deosebit au ambele sonuri și 'n alfabetul slavice cel numit glagoliță. Miklosich a dovedit de de-mult, că litera *с* și cea corespundătoare din glagoliță exprimă tot-d'a-una anume sonul *dz* (Rad jugoslov. Akad., IX, 11—16). Tot așa în texturile cirilice romănesci *с* se rostescce tot-d'a-una *dz* și este mai cu samă des în cele moldovenesci: *рлсѡ* = *radzā*, *брѡнсѡ* = *brāndzā*

etc., dar зѣлог = zălog. Polonesce se scrie *z* și *dz*: „ziemia“ și „dzień“. La Bulgarii de astăzi sonul *dz*, ca și vocala nasală, nu se mai aude pretutindenea, dar pe unde s'a păstrat, acolo sună curat polonesce, și frații Tzankof (Gramm. d. bulg. Spr. 7) observă cu drept cuvânt: „das *z* in einigen Wörtern wird in manchen Gegenden wie das polnische *dz* ausgesprochen“. In bulgarul *dzvănec* „clopoțel“ *dz* sună întocmai ca în polonul *dzwónek* „clopoțel“, rusesc *zvonok*, bohemesc *zwonec*. Nemic analog la toți cei-lalți Slavii, afară de Slovaci, la cari cătră elementul bohem s'a adaos cel polon. Belo-rușii sînt pe jumătate Poloni prin consonantismul lor. La Ruteni *dz* sună numai în cuvintele împrumutate dela Poloni sau dela Moldoveni; iar la Montenegrini este un italianism: „*z* dulce“ ca în „razzo“ sau „pranzo“.

3° În fine, Polonii și Bulgarii se întănesc în sonul *ia*, pe care Ruteno-rușii și Bohemo-serbii rostesc *ie*. În alfabetul cirilic acest *ia* e represintat prin litera **ѣ** numită „iată“. Împrumutând cirilica dela vechii Bulgari, Români ai conservat lui **ѣ** valoarea-i cea adevărată, pe care Rușii și Serbii ai schimbat'o în *ie*. Numai Bulgarii și Polonii ăic: *vĭara* (вѣра) — nu „vĭera“, „gnĭazdo“ (гнѣздо) — nu „gnĭezdo“, „nevĭasta“ (невѣста) — nu „nevĭesta“.

În acest mod, trei particularități fonetice de cea mai mare însemnătate: vocala nasală *on* și *en* (Ѡ, ѡ), duplul *z* și *dz* (з, s) și iatismul în loc de ietism; stabilesc o unitate dialectală polono-bulgară în opozițiune cu unitatea dialectală cea ruteno-rusă.

Unitatea bohemo-serbă, pe de altă parte, se caracterisă prin:

1° Funcțiunea vocalică a lui *r*. Bohemesce și serbesce se ăice de o potrivă *trn*, *prst*, *krk* etc., acolo unde toți cei-lalți Slavii trebuie să recurgă la o vocală propriu ăisă: *tern*, *perst*. Nici Ruteno-rușii, nici Polono-bulgarii nu cunosc acest fenomen.

2° Din tôte dialectele slavice, numai Bohemii și Serbii posedă cantitatea prosodică: vocale lungi și vocale scurte în sensul cel clasic musical al cuvîntului. O vocală lungă la Bohemii pôte fi scurtă la Serbi și vice-versa, după cum este chĭar în unele dialecte boheme sau serbesci, dar fenomenul în sine e același, și el deosebesce cu totul unitatea bohemo-serbă de cele-lalte două unități: cea ruteno-rusă și cea polono-bulgară. Compare orĭ-cine:

<i>Rusul :</i>	<i>Polonul :</i>	<i>Bohemul .</i>	<i>Serbul :</i>
boloto	błoto	bláto	bláto
soloma	słoma	sláma	sláma
zdorov	zdrów	zdráv	zdráv
čerešnja	czerezsnia	trěšně	trěšnja etc.

Despre accentuaținea polono-bulgară și cea bohemo-serbă noi vom vorbi mai jos.

A pretinde că Rutenii și Rușii au avut și ei o-dată vocala nasală sau vocala liquidă și le-au pierdut mai în urmă, sau că Polonii nu avuseseră dintru 'ntăiū pe *dz* și l-au căpătat mai târziu, este a confunda noțiunea concretă de un dialect național cu noțiunea abstractă de o limbă primitivă comună unei ginți. E vorba de Ruteni, de Ruși, de Poloni, de Bohemi, de când Rutenii sînt Ruteni, de când Rușii sînt Ruși, Polonii Poloni și Bohemii Bohemi, iar nici decum nu e vorba de o teoretică epocă anterioară unitară.

Ei bine, de când Rutenii sînt Ruteni și Rușii Ruși, adică dintr'o perioadă cu mult mai veche decât secolul VI — și numai acest secol ne interesează pe noi în studiul de față, — ei n'au nici o urmă de vocala nasală a Polono-Bulgarilor, de vocala liquidă a Bohemo-serbilor, de *dz*, de cantitate prosodică etc.

Orî-care ar fi fost, sub raportul fonetismului, ipotetica „limbă primitivă comună“ a Slavilor, ea se diferențiasse în câte-va dialecte mari dintr'un timp immemorial, fie-care mare dialect dobîndind un caracter propriu prin același proces prin care s'au caracterizat mai încóce Bulgarii și Serbi: *s t r a t i f i c a ț i u n e*. Acésta lucrare a substraturilor eterogene asupra diferențierii Slavilor era cît p'aci s'o ghicéscă eminentul linguist rusesc Baudouin de Courtenay, elev al lui Ascoli, dar a trecut iute pe d'asupra'i cu următórea observațiune nedesvoltată și neaplicată: „Probabil o înrîurire „străină, de alt ném, a comunicat deosebitelor grupuri de dialecte „și sub-dialecte slavice caracterul cel distinctiv al fie-cărui grup.“ (Программа лекцій, Kazan 1881 p. 145: „Въроятное чужое, иностранное влияние, сообщившее отдельным группам славянских нарѣчій и говоров своеобразный характер“).

Trei straturi de o potrivă slavice aședîndu-se fie-care în trei regiuni diferite peste câte un altfel de substrat etnic, unul a devenit bohem pe Elba, cel-lalt polon pe Vistula, cel de al treilea

ruteno-rus pe Nipru sau pe auirea, și din același moment fonetismul fie-căruia din ele este un fonetism a-parte. Substratul Boheților va fi fost celtic sau german, substratul Ruteno-rușilor va fi fost tătaresc sau fines, nu se scie; cu mai multă siguranță se poate crede că substratul Polonilor a fost anume litvan, și numai asupra acestuia din urmă noi ne vom opri o clipă.

Litvanii nu sînt Slavi, după cum nu sînt nici Germani, ci o ginte indo-europeă separată. Prin încălcări succesive din partea altor nemurî, ei au ajuns a fi puțin numeroși, dar totuși se împartesc în două mari dialecte: cel litvan propriu și cel letic, după ce un al treilea dialect, cel prusic, a dispărut cu desăvîrșire. Leții sau Latii sînt ramura cea mai nordică, lângă Marea-Baltică; Litvanii propriu șiși, ramura cea sudică, sînt din vecii vecilor la cîsta Polonilor, în același chip în care Bascii sînt la cîsta Spaniolilor sau Bretonii la cîsta Francesilor, adică: înghițind Spaniolii substratul iberic, au rămas neînghițiți numai Bascii; înghițind Francesii substratul gallic, au rămas neînghițiți numai Bretonii; înghițind Polonii substratul litvan, pe care-l cotropiseră la aședarea lor în regiunea Vistulei, numai o parte din acel substrat a rămas neînghițită.

Acea vocală nasală pe care n'o au Ruteno-rușii și Bohemoserbi, pe care n'o are nici chiar ramura cea letică a Litvanilor, Litvanii propriu șiși o au pe deplin dezvoltată, de unde dîngii, ca substrat, au dat-o stratului polon.

Comparați :

Vechiu bulgar :	Polon :	Litvan :	Rus :	Ruten :	Bohem :	Serb :
desenti	dziesienć	dėšimtis	desiatī	desiatī	deset	deset
penta	pienta	pėntis	pīata	pīata	peta	peta (pintene)
menkūkū	mienkki	mėnkas	mīagkī	mīahkyī	mėkky	mek
zenti	zienć	gentis	zīatī	zīatī	zet'	zet
zombū	zonb	žambas	zub	zub	zub	zub (zimbesc)
mondrū	mondry	māndrūs	mudryī	mudryī	moudry	mudr (māndru)
ronka	renka	rankā	ruka	ruka	ruka	ruka (poruncă)
blonditi	blondzić	blansti	bluditi	bluditi	blouditi	bluditi (blāndă)
ongli	wengieł	anglis	ugolī	uholī	uhel	ugali...

Lăsăm ca alții să urmărească mai departe ceea ce noi ne mărginim aci de a indica pe scurt, căci nouă ne ajunge a constata conformitatea faptului istoric cu faptul lingvistic. Când Iornande aduce pe Bulgarii dela Vistula, iar Constantin Porfirogenet pe Serbi din Bohemia, mărturia lor, atât de ponderosă prin sine însăși,

nu numai că nu e în contradicere cu adevărata clasificățiune a dialectelor slavice, ci tocmai se controlază și se întărește prin această clasificățiune.

În invasiunile Polonilor peste Dunăre, înainte de aședarea lor acolo, au participat une-orî și cete vecine de Ruteni de peste Nistru, adecă — în graul lui Procopiū și al lui Iornande — pe lingă „Slavinii“ au fost și „Antii“, din cari unii n'au putut să nu rămână și ei peste Dunăre. Pe de altă parte, la năvălirea Bohemilor în laturea superiōră apusenă a Peninsulei Balcanice, i-au însoțit o sană de cete invecinate de Poloni, după cum ne dă a înțelege însuși Constantin Porfirogenet, când ne spune că unul din principii serbesci era venit din regiunea Vistulei: „εις τὸν ποταμὸν Βισλας“. Dar grosul naționalității bulgare s'a format din Poloni cu un amestec pré-mic de Ruteni, iar grosul naționalității serbe s'a format din Bohemi cu un amestec pré-mic de Poloni, în ambele ca suri fără nici un ingredient de Ruși proprii șiși.

Aceste două straturi slavice, cel polon de o parte și cel bohem de alta, s'au suprapus d'o potrivă stratului anterior românesc, aședat el-insuși dela Marea-négră pînă la Marea adriatică peste substratul primitiv tracic, adecă s'au suprapus celor două dialecte latine transdanubiane despărute: cel meso-latin și cel iliro-latin. Romanii de peste Dunăre au fost slavisați astfel pe de asupra, ceea ce vrea să dică că Slavii de peste Dunăre au fost românisați astfel pe de de-supt: raport de strat și de substrat.

Înainte de a trece mai departe, un cuvînt despre Slovenii cei din Carintia și din Stiria, cărora școla lui Miklosich, sau mai bine a lui Kopitar, le atribue limba paleo-slavică, dându'i numele de paleo-slovenică.

Strinsa înrudire dialectală a Slovenilor cu Serbii este mai pe sus de orî-ce indoelă, și totuși ei posedă pînă astăzi pe a-locuri vocala nasală ca Polonii și au avut'o deja în secolul X, judecând după textul așa numit frisingian. Vocala nasală nu este singura particularitate fonetică, care'i unesce cu Polonii. În același text frisingian, bună-ōră, ne întimpină contractiunile *tva*, *me* pentru *tvoia*, *moie*, întocmai ca polonesce, și pînă astăzi la Sloveni, ca și

la Poloni, circulază de o potrivă *člek* și *človek* = *człek* și *człowiek*. Numele lor medieval „Sclavini“, identic cu numele medieval „Sclavini“ al Bulgarilor, indică éráși un singur dialect polon, despărțit în două ramure. Epoca despărțirii cată să fi fost secolul VI, póte chiar secolul V, când dintr'un punct comun la nord-ost de Carpați, adecă din Galiția actuală, ramura cea mai orientală s'a pogorit spre gurile Dunării, unde ni-o arată Procopiú și Iornande. Cea-laltă ramură, mai occidentală, remasă de'ntăiú în Galiția, a început apoi, prin trecătorile munților Tatra și Beskid, a străbate în Pannonia, nu înainte de finea secolului VII, după ce adecă o ramură a Bohemilor ocupase deja Iliria. Din Pannonia invasiunea maghiară împinse o parte din acești Poloni cătră Carintia și cătră Stiria, unde ei s'aú amestecat cu Serbií.

Slovenií forméză astfel un dialect intermediar între unitatea polono-bulgară și între acea bohemo-serbă. În timpul petrecerí lor în Pannonia — o vom vedé mai jos — Slovenií s'aú întâlnit cu elementul românesc. Dela acești Sloveni, iar nu dela Bulgari, aú căpétat Ungurií cuvintele lor cu vocala nasală: *péntek* = ПЯТЦКЪ, *rend* = РЕНДЪ, *szerentse* = СЪРЕНЦА, *parancs* - ПОРЯЧЪ etc. Acești Sloveni, la ríndul lor, dela Románií din Pannonia, iar nu dela cei din Dacia, aú căpétat unele particularități lingvistice, bună-óra diftongul nostru *oa* (Miklosich, Lautl. p. 228).

Este de observat că, după cum trecerea Polonilor din Moldova în Bulgaria în secolul VII a permis Rutenilor a se așeđa în urmă pe malul nordic al Dunării, tot așa Rutenií aú profitat de pogorírea celor-lalți Poloni în Pannonia pentru a urmá și acolo după dínșií, prin aceiași cale a Tatrei și a Beskidului, așeđându-se în unele părți nord-ostice ale Ungariei, unde-í gásim pină astăzi.

Cat se atinge de cestiunea, dacá limba paleo-slavică este vechea bulgară sau dacá e vechea slovenă, apoi pe noi — íntu cât vechea slovenă și vechea bulgară represintă de o potrivă un dialect paleo-polon — ea ne preocupă fórté puțin în cazul de față: lásam pe slaviști să se certe ei-índe-ei.

Raportul de strat și de substrat constituă substanța unei naționalități. Cătră acéstă substanță se adaogă pretutindení din când în când accidente, adecă o intervenire superficială a unor elemente etnice străine, deja după formarea cea definitivă

a unei naționalități. Fenicienii au fost un accident la vechii Eleni. În Tracia occidentală a fost un accident elementul celtic al Scordiscilor sau al Tauriscilor; în Tracia orientală, elementul german al Bastarnilor, Goții, Gepiții, Longobardii, apoi Hunii, Avarii și cați alții, au fost accidente pe întreaga Peninsulă Balcanică. La Neo-latini din Apus n'a fost decât un accident reversarea elementului germanic peste stratul latin cel suprapus acolo substratului celtic, iberic, etrusc, pe a-locuri chiar pelasgic. Din strat și substrat se naște organismul unei naționalități; prin accidente se pre'noesc moleculele acestui organism, se activează circulațiunea, dar organismul rămâne același.

În dezvoltările de mai sus noi n'am vorbit nimic despre elementele cele accidentale turanice pe Peninsula Balcanică. Bohemii găsiră în Iliria stoluri de Avari, cari au perit fără a lăsa mai nimic fino-tătăresc în naționalitatea serbă. Asupra Polonilor, abia așezați în Balcani, năvăliră alte stoluri fino-tătăresci, așa numiții Bulgari din părțile riului Volga, cari se arătaseră din când în când și mai înainte în imperiul bizantin, atârnați la hórdele cele cotropitoare ale Hunilor (Zeuss, op. cit. 710—27), și cari de astă dată, devenind stăpâni, deteră „Slavinilor“ lui Iornande și ai lui Procopiu pînă și numele de „Bulgari“. Un nume și nimic mai mult. Bulgarii sînt Tătari numai prin nume, după cum numai prin nume sînt Germanii Francesii: „Franken“; după cum numai prin nume „Anții“ lui Procopiu și ai lui Iornande sînt Scandinavi, căci „Rus“ era numele Varegilor celor veniți în Rusia din Suedia. De aceeași natură ne-reală este numele de „Romani“, „Ρωμαίοι“, pe care și'l dau Grecii moderni.

Tătăresc între Greci, Slavi și Români nu e aproape nimic pe Peninsula Balcanică, afară numai dóră de unele figure cu nasuri turtite sau de unele căpăține brachy-cephalice, pe cari le studiază antropologii, dar cari nu dovedesc nimic, chiar dacă ele s'ar pute supune unui serios control statistic. La Serbi, la Bulgari, la Români, pretutindenî némurile turanice se desnaționalisau din dată ce se vedeau isolate de restul Tătării. Óre unde mai sînt astăzi Cumanii din Moldova?

Pentru Peninsula Balcanică întreagă, Tătarii au fost ca o vijeliă care trece înainte, iar Slavi — Poloni spre resărit, Bohemi spre apus — au fost o mănósă plóiă care, intrând adânc în pămîntul cel românesc de mai înainte, a făcut să roděscă acolo

doe naționalități noue pline de viitor: naționalitatea bulgară și naționalitatea serbă.

Fiind vorba despre numele „Bulgar“, pe care și-l’au însușit mai târziu Slavini la Iornande și ai lui Procopiū, aci este locul de a observa în trecut că pînă ’n timpii de tot noui el era cu desăvîrșire necunoscut Românilor. Moșii și strămoșii noștri numiau tot-d’a-una pe Bulgari Șchîaî. Așa, de exemplu, despre cucerirea Bulgariei de către Turci cronicarul oltén Moxa (Hasdeu, Cuv. d. bătrani, I, 402) dice: „Baiazîtu prînse pre Șușmanu domnul Șchîailor ū de’l făe, ani 1395, atunce luară Turcii țara Șchîailor ū cu totul...“ Cuvintul „șchîaū“, ca simplu epitet, căpătase în gura poporului român înțelesul de „naiv“ sau „rustic“. Mitropolitul Dosofteiu dice într’un loc (Synaxar, 1683, Dec. 29, f. 244 a): „om prostacū și șchîa u și cu totul ū țărănatecū“. Să se bage de samă că în „Șchîaū“, nefiind un nume personal sau topic, ci un termen comun, s’au păzit cu rigore legile fonetice: „Șchîaū“ derivă din „Sclavum“ prin aceeași trecere a lui *cl* în *chî* și prin aceeași vocalizare a lui *v* între vocale ca în „chee“ vechiu „chîae“ din „clavem“, „chîamă“ din „clamat“, „rîū“ din „rivum“ etc. Români dară nu cunoscău decât numele cel primitiv al ramurei polone aședate în secolul VII peste substratul meso-latin: „Sclavini“ la Iornande, „Σκλαβηνοί“ la Procopiū. Albanesii, al căror fonetism se apropie în acastă privință și ’n altele multe de cel românesc, nici dînșii nu numesc pe Bulgari altfel decât Ștîa, Bulgaria — Ștîinică.

Despre rolul substratului românesc în nascerea și ’n dezvoltarea Slavilor trans danubiani aū vorbit mai mult sau mai puțin unii și alții, mai ales reposatul Miklosich, și eu însumi în studiul meu: „O pagină din sintaxa româno-albanesă“ (Cuv. d. bătr., II p. 611 – 687). Va fi mult, mult, foarte mult de vorbit de acum înainte. Aci noi vom atinge un singur punct, care va întregi cele duse mai sus despre polonismul Bulgarilor și bohemismul Serbilor.

Cele trei unități dialectale slavice se deosebesc una de alta nu numai prin fonetism, dar și prin accentuațiune. Ruteno-rușii aū o accentuațiune de tot liberă: accentul pôte să cadă pe orî-

care silabă a cuvîntului. La Poloni și la Bohemi, din contra, accentul este nestrămutat, și anume: la Poloni tot-d'a-una pe silaba penultimă, la Bohemi tot-d'a-una pe prima silabă. Așa, de exemplu, numele riului Ialomița poate să fie accentuat rusesce în patru feluri: Iâlomița, Ialòmîța, Ialomîța și Ialomîțã; polonesce numai: Ialomîța; bohemesce numai: Iâlomița; — trei sisteme de accentuațiune cu desăvîrșire deosebite.

De aci urmază că la Bulgari, după cum este la Poloni, accentul ar trebui să cadă tot-d'a-una pe penultima, iar la Serbi, după cum este la Bohemi, tot-d'a-una pe prima; și întocmai așa ar fi fost, dacă substratul românesc cel trans-danubian n'ar fi sguiduit accentuațiunea celor două straturi slavice de acolo. Români, ca și Italienii, avînd o accentuațiune pe deplin liberă, au altoit'o Serbilor și Bulgarilor. Acéastă libertate de accentuațiune s'a socotit pînă acuma la Serbi și la Bulgari ca un semn de unitate dialectală cu Rușii, pe când în faptă Rușii, precum am vădut, n'au avut de loc a face nici cu Bulgarii, nici cu Serbi. Inșă accentuațiunea romanescă n'a putut să distrugă peste tot la Serbi și la Bulgari cele două sisteme anteriore, astfel că sistema penultimară cea polonă se mai recunósce pînă astăzi la Bulgari, iar sistema primară cea bohemă se mai recunósce pînă astăzi la Serbi. Și iată cum:

1° Unele sub-dialecte bulgare, bună-óră Zagoricenli și Costurenii, accentéză tot-d'a-una pe penultima întocmai ca Poloni: *édno*, *mòmče*, *rákă*, *žená*, *dète*, *òvčar*, *ùmrel*, *galèno*, *četiri*, *zatvorèni*, *napravila*, *mesečina*, *babičkă*, *golèmo*, *kraliță* etc. etc., mutând accentul în flexiune éráși întocmai ca Poloni, de exemplu: din *òvčar* „cioban“ *ovčàrkă* „ciobancă“ = polonesce din „*òwczarz* — *owczàrka*“ (Tzonev, *Za udarenieto v bálgarski ezik*, în *Sbornik* t. 6, Sofia 1891, p. 23).

2° La Serbi, sdruncinându-se accentuațiunea bohemă prin înriurirea substratului românesc, a rămas totuși tendința de a accentă pe cât se poate mai sus, astfel că la auđ se pare ca și când accentul ar fi tot-d'a-una pe prima silabă. Din acéastă caúsă, ca o dovadă de tendința cea generală, când un nume se construésce cu o preposițiune, numele poate să devină atonic, urcându-se accentul pe preposițiunea, bună-óră: *nà ranu*, *nà vodu*, *prèko brda* etc. (Miklosich, *Lautl.* I, 320), întocmai ca bohemesce: *òb den*, *pòd nohou* etc., ceea ce la numi disilabice saũ polisilabice e peste putință în cele-lalte dialecte slavice.

Cunoscutul profesor dela Belgrad, d. Stoian Bošković, actualul ministru al Serbiei în România, m'a observat într'o zi că din toți străinii, Slavii și ne-Slavii, Bohemii sînt aceia cari învță mai lesne și vorbesc mai bine serbesce. Și nu e de mirare, de vreme ce numai pe Bohemii nu-i pôte încurca vocala *r*, cantitatea prosodică și accentuațiunea serbescă.

În acest chip băgarea Serbilor și Bulgarilor în unitatea ru-teno-rusă a fost pînă acum ca un fel de iluziune optică, datorită împregiurării că Rușii, Serbii și Bulgarii aũ același alfabet și aceiași limbă bisericescă.

Limba bisericescă mai cu deosebire, adevă vechea bulgară, a servit a formă limba rusescă cea literară, dându'i un aspect foarte depărtat de graiul rusesc poporan și apropiând'o într'un mod artificial de graiurile slavice trans-danubiane, și aceiași limbă bisericescă a fost în curs de secolii limba oficială și literară a Serbilor, astfel că — la prima vedere — rusesc, serbesc și bulgăresc se pare a fi mai-mai tot una, deși în realitate aceste trei graiuri aparțin la trei unități dialectale diferite.

Prin fonetism, pînă și prin accentuațiune, întru cât nu s'a amestecat în ele substratul cel românesc, bulgara este un vechiu dialect polon, serba un vechiu dialect bohem.

La Bulgarii, fără îndoelă, înfrurirea românescă se resimte mai puternic decăt la Serbii, ceea ce înseamnă una din trei:

1° Saũ că stratul serbesc a fost, în provinciile pe cari le-a ocupat, mai numeros decăt stratul bulgar în cele-lalte provincie ;

2° Saũ că Meso-latinii aũ fost mai compacți și mai energici sub Bulgarii decăt Ilirio-latinii sub Serbii ;

3° Saũ că Serbii n'aũ încetat mult timp de a fi în contact cu dialectele cele înrudite dela Iliria în sus pînă la Bohemia, pe când Bulgarii s'aũ vedut de o dată despărțiți de trunchiul Polonilor, așa că cei de'ntăiu aũ putut să resiste mai bine decăt cei-lalți acțiunii substratului românesc.

Câte trele cauzele aũ putut să concurgă la producerea efectului ; cauza a treia însă ni se pare a fi fost cea mai decisivă : grabnica isolare a Bulgarilor de elementul polon și prelungita comunitate a Serbilor cu elementul bohem.

Indată după trecerea și aședarea Slavinilor peste Dunăre, fóstele lor locuințe dintre Olt și Nistru au fost ocupate de către porțiunea cea mai apusenă a Anșilor, anume de către Ruteni, cari s'au grăbit a apuca Moldova, unde au și rămas în curs de mai mulți secolii, luptându-se sau înfrățindu-se acolo cu Pecenegii, cu Comanii, apoi cu Români. Pe lângă Ruteni, cată să fi fost și stoluri de vechii vecini ai Polonilor Litvani, polonesce „Litwa“, un nēm mult mai sēlbatec decât Slavii și a căroră atingere de atunci cu Români, deși foarte scurtă, totuși ne-a lăsat o amintire supărăciósă în cuvintul „litfă“ sau „liftă“: „litfă rea“, „liftă spurcată“. Acéstă „litfă“ sau „liftă“ la Moldoveni și la Munteni nu se póte trage decât numai din acea epocă, de óră ce cu Litvania propriu ăisă Români dela Dunăre n'au fost nici o dată în vecinătate. Prin Ruteni dară și prin cei-lalți, continuitatea între Slavini, adecă vechii Bulgari, și între Poloni a fost astfel ruptă pentru tot-d'a-una. Substratul românesc a putut să lucreze fără nici o pedecă asupra stratului bulgăresc, și a lucrat atât de viguros, încât nu numai a modificat gramatica și a sgu-duit accentuațiunea, dar încă a transmis Bulgarilor trāsurile cele mai caracteristice ale vocalismului românesc: pe *ea*, pē *oa* și pe vocala obscură mobilă. Despre *ea* și *oa* la Bulgari noi nu vom vorbi aci; despre vocala obscură mobilă vom constata numai că Bulgarii, întocmai ca Români și contra tuturor legilor foneticeii slavice, lasă pe *a* a trece în *ă* de câte ori *a* perde accentul: *slătka* și *slătka*, ca la noi *bărbă* și *bărbăt*.

Incepēnd de pe la finea secolului VII și pînă pe la începutul secolului X, adecă într'un interval de cel puțin două sute de ani, s'au cristalisat naționalitatea polono-română a Bulgarilor și naționalitatea bohemo-română a Serbilor, deja după ce se tradusese Sânta Scriptură în vechea bulgară, de vreme ce în limba acelei traduceri nu se recunósce încă puternica lucrare a substratului românesc asupra stratului slav. În acest interval de timp, la finea secolului IX, cade năvălirea Ungurilor în Pannonia, — un eveniment care a dat nascere Moravo-românilor pe de o parte, pe de alta Macedo-românilor și Istriano-românilor.

Noi înlăturăm cu totul pe făimosul *Notarius anonymus Belae*

regis și cele-lalte fântâne în cari se afirmă că Maghiarii la intrarea lor în Pannonia au găsit acolo pe Slavi, mai corect pe Sloveni, și pe Români. Acele fântâne pot fi criticate, pot fi bănuite, pot fi spulberate, pot fi h u n f a l v i s a t e, — puțin ne pasă. Ca punct de plecare, nouă ne ajunge un text istoric mai pe sus de toate texturile: existența Românilor în Moravia. Este un text, pe care o mie de Rösleri nu vor fi în stare să'l restórne, și nici măcar să'l restălmăcască în felul lor. Acei Români cum óre ar fi putut ei să nemeréscă în Moravia, dacă nu i-ar fi împins într'acolo din Pannonia năvălirea Ungurilor?

Astăzi, în urma cercetărilor lui Miklosich și ale lui Bartoș (Moravské Valašsko, în Osvěta, 1880 p. 369—86), neminea nu se mai îndoesce că Valachii din Moravia sînt adevărați Români, cu desăvîrșire slavisați de nu se mai scie de când, dar mai păstrând încă multe cuvinte românesce, unele sub forma românescă cea mai veche, de exemplu „glag = chiag“, din latinul rustic „clagum = coagulum“, cu nemuiarea lui *cl* în *chi*, sau „merenda = merindă“, latinul „merenda“, cu netrecerea lui *e* în *i*, Moravo-românii au conservat chiar unele vorbe romanice despărute din graiul românesc, bună-óră „tropa“ = francesul „troupe“ = spaniolul „tropa“. Un Moravo-român, Beneš Kulda, a publicat în doë tomuri basmele româno-morave (Morawské národní pohádky, Praha, 1874—5), în cari cititorul se isbesce mereu de asemeni românismii. Epoca slavisirii acestor Români din Moravia este așa de veche, încat nici un document morav nu-i deosebesce de ceilalți Slavi de acolo. În actele morave din secolul XI abia se mai găsesc câte-va numi personale românesce, precum „Crisan“, „Bukan filius Neg“ și „Kokor“ într'un act din 1052 (Boczek, Cod. Morav. I, 125), cari însă nici acelea nu sînt pe deplin sigure. Aședarea dără a acelor Români în Moravia trebui urcată cu vr'o doï secolii mai sus, întălnindu-se astfel din punct în punct cu năvălirea Ungurilor în Pannonia.

Năvălind în Pannonia despre nord și orient, Ungurii au trebuit fresce să împingă pe Români de acolo în cele doë direcțiuni opuse puncturilor de intrare, adecă spre occident și spre sud. Spre occident au fost împinși Românii pe cari îi găsim apoi în Moravia, cu totul despărțiți de restul românimii și slavisați fără

nicî o greutate; spre sud, adecă peste Dunăre, aũ fost impinse alte cete de Români, din cari uni, cei din Bosnia mai ales, și-aũ păstrat mult timp naționalitatea și s'aũ serbisat d'abia după secolul XV (Miklosich, *Wander. d. Rumunen*, 3—6), alții — Istriano-românii — aũ nemerit tocmai pe la Triest, unde aũ putut să reziste bine-reũ serbisării, mulțumită stăpânirii italiene de acolo; în fine o samă, numărul cel mai mare, trecẽnd prin elementul serbesc și prin cel bulgăresc, s'aũ strecurat în Macedonia, în Epir și 'n Tesalia, unde nu s'aũ desnaționalizat din cauză că acolo se începuse deja lupta între Greci și între Slavi, astfel că nicî Grecii nu mai erau tari, nicî Slavii nu se întăriseră încă. Profitând de acest antagonism, Românii sciură cu dibăciă a se însoți: când cu Grecii contra Slavilor, când cu Slavii contra Grecilor, căutând mai pe sus de tôte a se consolidă ei-inșiși, iar după ce se consolidară, peste vr'o doi secolii și mai bine, ei aũ isbutit a fundă imperiul româno-bulgar al Asanilor.

Așa dară nascerea Macedo-românilor, a Istriano-românilor și a Moravo-românilor datéză de o potrivă din secolul X, nefind ei toți alt ce-va decât nesce Daco-români împinși din Pannonia spre sud și spre apus prin năvălirea maghiară. Tocmai acésta rezultă și din cronica rusescă a lui Nestor, scriitor din secolul XI, care dice sub anii 886—898 (ed. Miklosich p. 12): „aũ trecut lingă „Kiew Ungurii, pe delul ce se numesce cel unguresc, și ajungẽnd „la Nipru aũ aședat corturile lor, căci umblă și ei cu corturi ca „Cumanii, și venind din părțile resăritului s'aũ repeđit peste „munți mari și aũ început a face răsboiũ cu Români și cu Slovenii „cari locuiaũ acolo, fiind-că de 'ntăiũ locuiseră acolo Slovenii, apoi „Românii aũ cuprins pământul Slovenilor, de aci Ungurii aũ „gonit pe Români și aũ remas cu Slovenii, pe cari „i-aũ supus, și de atunci se chiamă Tera-Ungurescă, și aũ început „Ungurii a face răsboiũ Grecilor, predând Tracia și Macedonia „pînă la Tesalonica, și aũ început a face răsboiũ cu Moravii și „cu Bohemii . . .“ În acest prețios text nu numai se constată că Ungurii aũ găsit pe Români în Pannonia: „počaša voievati na živuščaia tu Vlaha“ și că i-aũ alungat de acolo: „Ugri prognasha Vlaha i naslediša zemliu“, dar se mai constată tot-o-dată că mișcarea cea centrifugă a Ungurilor s'a făcut anume în cele două direcțiuni: spre sud cătră Balcani și spre apus cătră Moravia: prima mișcare ne-a explicat deja mai sus originea Românilor trans-

danubiani de astăzi, iar a doua mișcare pe aceea a Moravo-românilor.

În cronicăa lui Nestor trebuie despărțită cu stăruință partea cea dela început, în care nu se află nici o indicațiune cronologică, de partea cea următoare, unde evenimentele sînt înșirate an după an, anume dela anul 852 încóce. Prima parte, o stângace țesetură de legende, n'are aprópe nici o valóre istorică. Acolo, bună-óră, Nestor ne spune de 'ntaiú că „Vlachii“ aú alungat pe toți Slavii din regiunea Dunării, făcendu-i să plece spre nord, apoi mai jos ne povestesc că apostolul Andreiú a găsit pe Slavi tocmai la Novgorod, de unde rezultă că acea alungare a tuturor Slavilor din regiunea Dunării se întámplase cu mult timp înainte de Crist, de vreme ce pe timpul apostolilor ei erau deja așeđați la Novgorod, iar prin urmare numele „Vlachilor“ nu se mai póte aplica nici chiar la vechii Romani, astfel că șcóla lui Schaffarik se vėdu silită a preface pe acei „Vlachii“ în Galii și a născoci o fantasmagoriă a unor lupte pre-istorice între Slavi și Celți. Încă odată, prima parte a croniceii lui Nestor e aprópe o galimatiă. Cu totul alt ce-va este partea cea cronologică. Aci călugărul dela Kiew, înșirând lucruri apropiate de timpul seú și despre cari el avea informațiuni precise, devine unul din isvórele cele mai prețioase pentru istoria medievală a Europei orientale. De acéstă natură este și relațiunea de mai sus a lui Nestor despre mersul Ungurilor pe lîngă Kiew, despre trecerea lor prin Carpați, despre intrarea în Pannonia, despre lupta cu Slovenii și cu Românii, despre gonirea Românilor. Acéstă relațiune resistă orí-cărui restălmăcirii rösleriane.

Primul text, care mențiónează pe Macedo-romani, este din anul 976, adecă numai vr'o opt-đeci de ani după năvălirea Ungurilor în Pannonia. Acel text se cuprinde anume la Bizantinul Kedrenos (II, 435) și ne spune, că atunci un principe bulgar a fost ucis de „nesce druma și romani“: „παρά τινων Βλαχῶν ὁ δει-
τ ὤν“. Românii cei fugăriți din Pannonia nu erau încă așeđați nicăiri într'un mod statornic, ci alcătuiau d'o-cam-dată cete de bejenari fără adăpost.

Peste un secol lucrurile se schimbă. La Bizantinul Kekaumenos, scriitor de pe la 1070, al căruia text s'a descoperit abia de vr'o đeci ani, ne întimpină următorul pasagiu:

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς (ἔστι) καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθρὴν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ, ἢ γίλον, ἀλλὰ ἀγωνιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάν· ὀμνύμενον καὶ ἑκάστην ὄρκους φοικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀφαιτοῦν ἑαδίως· ποιῶντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ σομιζόμενοι διὰ τούτων ἀπατῶν τοὺς ἀπλουστέρους· οὐδέποτε δὲ ἐγύλαξεν πίστιν πρὸς τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιότερους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραιανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἐάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόραιοι ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πόλει Ῥωμαίων. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ λεγόμενοι Λάκαι καὶ Βέσσοι; ὥκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Ἰανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἐνθα Σέρβοι ἀριῶς οἰκοῦσιν, ἐν ὄχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις φαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιότερους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὄχυρωμάτων ληίζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥωμαίων ὅθεν ἀγανακίησαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. Οἱ καὶ ἐξεληθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ὥκησαν τὴν Ἑλλάδα....

(Vasilievski, Событы и рассказы византийскаго борахна XI вѣка, Petersb., 1881, p. 106—2, 169).

În acest pasagiu, este o parte pe care Kekaumenos a luat-o din lecturile sale clasice, bună-ôră despre Bessi din Strabone (VII, 5 § 12) și despre lupta lui Traian cu Decebal din Dione Cassiu

Să sciți dela mine, voi și ai voștri, că al Vlachilor nēm e necredincios la culme și stricat, nici lui Dumnezeu ținēnd credința dreptă, nici împēratului, nici rudei sau amicului, ci silindu-se a-î amăgi pe toți. Marī minciunoși și tâlhari vestiți, ei sînt pururea gata a jura prietenilor cele mai grozave jurăminte, și a le călca apoi cu ușurință, făcēnd frății de cruce și cumetrii, meșteri de a înșela prin ele pe cei proști. Nici o dată n'aū fost ei cui-va cu credința, nici chiar vechilor împērați ai Romanilor. Împēratul Traian îi atacase, ȳ-a strivit de tot și ȳ-a robit, ucidēnd pe împēratul lor Decebal, al căruia cap a fost înfipt într'o sulită în mijlocul orașului Roma. Ei sînt așa numiți Daci și Bessi. De 'ntăiū lōcuieră în vecinătatea Dunării și a fluvialui Savi numit astăzi Sava, unde acum lōcuesc Serbi, în locuri tari și grle de străbătut, pe cari rădemāndu-se, fățărīaū iubire și supunere cătră vechii împērați, pe cānd din întăririle lor năvăliaū și pustiiaū provinciile Romanilor, încat aceștia, perdēnd răbdarea, precum am spus'o, ȳ-aū strivit. Atunci fugind de acolo, ei s'aū respāndit în tot Epirul și Macedonia, cei mai mulți s'aū aședat în Elada....

(ed. Gros, IX, 419); este o parte însă, în privința căriia el nu putea să aibă decât informațiuni personale, și anume:

1° în secolul XI Româniî lăcuiau în Epir, în Macedonia, și foarte mulți în Elada;

2° acei Româniî scieau să ametească și să înșele prin viclenia pe toți dușmanii lor;

3° ei veniră acolo, fugind dintr'o regiune învecinată cu riul Sava, adecă nu din Dacia, ci din Pannonia.

De cătră cine fuseseră alungați Româniî din Pannonia? acēta Kekaumenos n'o sciea, și de aceea el o atribue într'un mod vag „vechilor împărați“, cădēnd astfel în doē nepotrivelii:

1° ar fi fost absurd ca „vechiî împărați“ să fugărescă pe Româniî din Pannonia tocmai în interiorul imperiului, adecă să-i adăpostescă în loc de a'i goni;

2° din cauza acelei fugăriri Româniî veniseră a se așeđa pînă în Elada, unde iarăși ar fi absurd de a'i căuta sub „vechiî împărați“.

Pasagiul din Kekaumenos se pōte înțelege pe deplin numai întregindu-se prin cronica lui Nestor: invasiunea maghiară a fost aceea care alungase pe Româniî din Pannonia.

Tuturor istoricilor noștri a remas necunoscut un prețios cri-sov dela împăratul bizantin Basiliū Bulgaroctonul, care — după ce nemicise primul imperiū bulgăresc — ne spune în anul 1020 că „în întrēga Bulgariă se află împrăștiați Româniî, iar lingă riul „Vardari, adecă în Rumelia, lăcuesc o samă de Unguri“: τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τουρκῶν (Голубинский, Исторія церквей, Москва 1871 p. 263).

Acei Româniî din 1020 nu eraū Meso-latinii cei găsiți de Slaviniî în Balcaniî în secolul VII și despăruți apoi prin amestec cu dinșii, ci eraū Româniî cei alungați de cătră Unguriî din Pannonia pe la 900—950, pe cari gonindu-i Maghiariî, „Γοῦρκοι“ în cronicile bizantine, o samă din acești Maghiariî aū remas și ei în Rumelia.

Mențiunea Ungurilor la un loc cu Româniî în crisovul împăratului Basiliū Bulgaroctonul e foarte caracteristică. Pretinde-va un Hunfalvy, pentru a nu'și perde procesul cu Româniî, cum-că și acei Unguriî lăcuiau peste Dunăre tot din epoca lui Aurelian,

ca și colonia cea unгурescă de lingă Ochrida, pe care o menționează Anna Comnena: *οἱ περὶ τὴν Ἀχριδὸν οἰκοῦντες Τοῦρκοι?*

Despre acești Ungurî vorbește și Anonimul regelui Bela, când ne spune că în invasiunea peste Dunăre, perșend pe căpitanul lor, ei din prostiă nu s'au mai întors în Ungaria: „stultus populus, quia mortuo domino suo viam non dilexit redire ad patriam suam“. Dînșii au ramas dincolo de Balcani din prostiă, fie și așa, de oră-ce nu avem nici o probă contrariă; Românii însă, alungați din Pannonia de nēm̄ul acestui „stultus populus“, au trebuit să remănă peste Dunăre de nevoe.

Năvălirea Ungurilor a avut o importanță extremă pentru istoria Peninsulei Balcanice în vēc̄ul de mijloc. Pe Românii din Dacia, tari prin cetatea munșilor, Arpad și urmașii sei n'au fost în stare să-i sfărame sau să-i gonescă, ci chiar din contra au fost aproape tof-d'a-una bătuti de dînșii; pe Românii însă cei de pe șesul Pannoniei, reu adăpostiți și pôte și reu organizați, Maghiarii i au alungat, și de aci următorele doē consecințe:

de n̄taiu, cãtră naționalitatea serbă, plămădită din amestecul Bohemilor cu Iliro-latinii, s'a mai altoit acuma un element daco-latin, de astă dată nu ca substrat, ci numai ca accident, dar accident fôrte însemnat prin inrudirea sa cu substratul;

al doilea, s'a născut naționalitatea macedo-română, care în curs de vr'o doē-sute de ani, dela secolul X pină la secolul XII, n'a incetat de a se tot lăți, de o parte pină la pôlele Balcanilor, de alta pină la nordul Eladei.

Calea fiind odată deschisă, din când în când puteau a se mai adăuga cãtră acei Macedo-români cete nouē de Români din Dacia, sau din cei eșiți cu dînșii tot din Pannonia și cari se opriseră printre Serbi.

Să nu fi fost năvălirea Ungurilor, nu s'ar fi născut acel puternic imperiū româno-bulgar al lui Ioniță Asén, care dete Bizanșului prima adevărată lovitură de môrte.

Când alăturăză cine-va dialectul daco-român sau al *Românilor* propriū și cu dialectul macedo-român al *Armânilor* și cu cel istriano-român al *Rumerilor*, nu pôte să nu constate următorele:

1° Aceste trei dialecte diferă între ele mai puțin decât dialectele provinciale din Italia și din Franța, iar prin urmare e peste putință ca rumperea continuității între ele să fie veche. Separațiunea s'a operat foarte târziu, după ce totalitatea unei singure limbi românesce fusese deja pe deplin formată, crescută și consolidată, ceea ce s'a întâmplat anume între secolii III—IX, în curs de șese-sute de ani, în țera unde Traian își pusese piciorul trecând podul dela Severin și de unde apoi elementul românesc s'a întins treptat în Ardél, în Banat, în Pannonia.

2° Dialectul daco-român prezintă o dezvoltare liniștită organică, în care nu ne întimpină contrastul între un pré-mare conservatism pe de o parte și între o pré-mare desfigurare pe de alta, ca la Macedo-români și cu atât mai mult la Istriano-români. Un asemenea contrast este rezultatul unei sguduirii. Ori-ce sguduire disequilibră. Dialectul macedo-român și cel istriano-român s'au sdruncinat prin colindările lor, pe când cel daco-român s'a mișcat simetricese, rămânând nestrămutat în aceleași condițiuni teritoriale, climaterice și etnice.

Faimósa teoriă a lui Rösler este o ipotesă anti-linguistică și anti-istorică tot-o-dată. Anti-linguistică, de vreme ce ea se întemeiază pe absoluta nescire a legilor de formațiunea dialectelor. Anti-istorică, fiind-că ea uită în genere că popórele din vécul de mijloc se împingeaú dela nord spre sud, nici o dată dela sud spre nord, și uită în specie că Românií erau atunci ciobani, iar migrațiunile ciobanilor sînt tot-d'a-una éráși dela nord spre sud, nici o dată dela sud spre nord.

Când e vorba de începutul popórelor și de epoce întunecóse din viața lor, ori-ce studiu exclusiv istoric duce la încheeri greșite; la încheeri greșite, nu mai puțin, duce ori-ce studiu exclusiv linguistic. Pentru a nemeri adevérul, saú încai a ne apropia de adevér, trebuí neapérat un studiu paralel istorico-linguistic. Când un text istoric se întăresce printr'un fapt linguistic saú vice-versa, ambele urmárite pe o cale strîns metodică, atunci și numai atunci adevérul e găsit.

Isprávind, mă 'ntreb' acum: isbutit'am óre a limpeđi problemele cele mari, puse în capul studiului de față?

Primul strat etnic cunoscut al Peninsulei Balcanice întregi a fost Pelasgii, o ginte ne-semitică și ne-indo-europeă, sëmënând la apucături mai ales cu vechii Egipteni.

Peste substratul pelasgic, amestecându-se cu el, s'a așezat, cu vr'o 2000 de ani înainte de Crist, doă ginți indo-europee deosebite: Elinii și Tracii.

Grecii de astăzi, cu toate ingredientele străine primite în cursul vécurilor, sînt o continuitate directă a anticilor Elini; iar o continuitate directă a anticilor Traci sînt Albanesii de astăzi, cari însă represintă numai unul din numérosele dialecte tracice.

Afară de Albanesi, toți cei-lalți Traci, împărțiți într'o mulțime de popóre mari și mici, aũ fost desnaționalizați sub dominațiunea romană, și anume Tracii cei sudici, dela Balcani în jos pînă la Elada, aũ fost grecisați, Tracii cei nordici aũ fost latinisați.

Latinisarea Tracilor nordici, făptuită între secolii III—VI, aũ produs trei dialecte traco-latine: dialectul meso-latin între Dunăre și între Balcani, dialectul iliro-latin între Balcani și între Adriatica, dialectul daco-latin în Carpați.

În secolul VII, aprópe în același timp, un popor slav de ramura polonă s'a așezat peste Meso-latinii, cu cari amestecându-se a dat naștere națiunii româno-slavice numite mai târziu Bulgari, iar un popor slav de ramura bohemă s'a așezat peste Iliro-latinii, cu cari amestecându-se a dat naștere némului româno-slavic al Serbilor.

Înainte și 'n tot timpul acelor mișcări polono-boheme, Daco-latinii locuiaũ netulburați în Oltenia, în Banat și 'ntr'o parte a Ardélului, de unde cu încetul își întinseră crengile asupra Pannoniei, pe când în Moldova și pînă la Olt se învîrtiaũ — parte Tătarilor, parte Slavilor — Pecenegii, Comanii, Rutenii, și chiar Litvanii.

Năvălirea Ungurilor în secolul X n'a putut să nimicéscă saũ să alunge pe Românii cei din părțile Daciei propriu ȕise, dar a reușit să împingă o samă de Români din Pannonia spre Moravia unde ei n'aũ întârziat a fi slavisați, iar pe cei-lalți Români tot din Pannonia i-a gonit peste Dunăre, unde dinșii parte s'aũ slavizat, parte s'aũ păstrat în Istria, partea cea mai mare aũ alcătuit sîmburele Macedo-românilor de astăzi.

În acest mod, după secolul X, afară de Daco-latinii cei vechi remași în Carpați, cari aũ păstrat numele de *Români*, menționat

deja la Iornande, s'aũ ivit doẽ odrasle ale lor peste Dunãre : *Armaniã* la sud de Balcani și *Rumeriã* lângã Triest.

Sint acum trei-deci de ani și mai bine de când, printr'o monografiã despre *Io* în titlul Domnilor romãni și bulgari și printr'un studiu intitulat „*Perit'auã Dacii?*“ eũ începusem un șir ne'nterupt de cercetãri analitice asupra istoriei romãne. Lucrarea de fașã, o scurtã sintesã a acelei lungi analize, este ultimul cuvînt al meu asupra unor mãreșe nedomeriri, cari m'aũ sbuciumat peste un pãtrar de secol. Cãutãnd tot-d'a-una adevãrul numai pentru adevãr, fãrã nici un folos egoist și fãrã nici o tendinșã șoviniștã, sint fericit de a constata cã nu m'am contrașis nici o datã în trãsurile cele fundamentale, deși m'i-a plãcut tot-d'a-una a mẽ completa și une-orĩ a mẽ rectifica eũ-insumĩ în amãrunte. Dar fericirea mea cea mai mare este, cã rezultatul definitiv al muncẽi mele nu ãmpinge la desbinare, ci ãndemnã la ãfrãșire. Tõte popõrele balcanice, Romãniĩ, Greciĩ, Albanesiĩ, Serbiĩ și Bulgariĩ, ne apar acumã ca o singurã familiã strins ãnruditã, ca un *συμπόσιον* de frașĩ, de veri și de cumnașĩ.

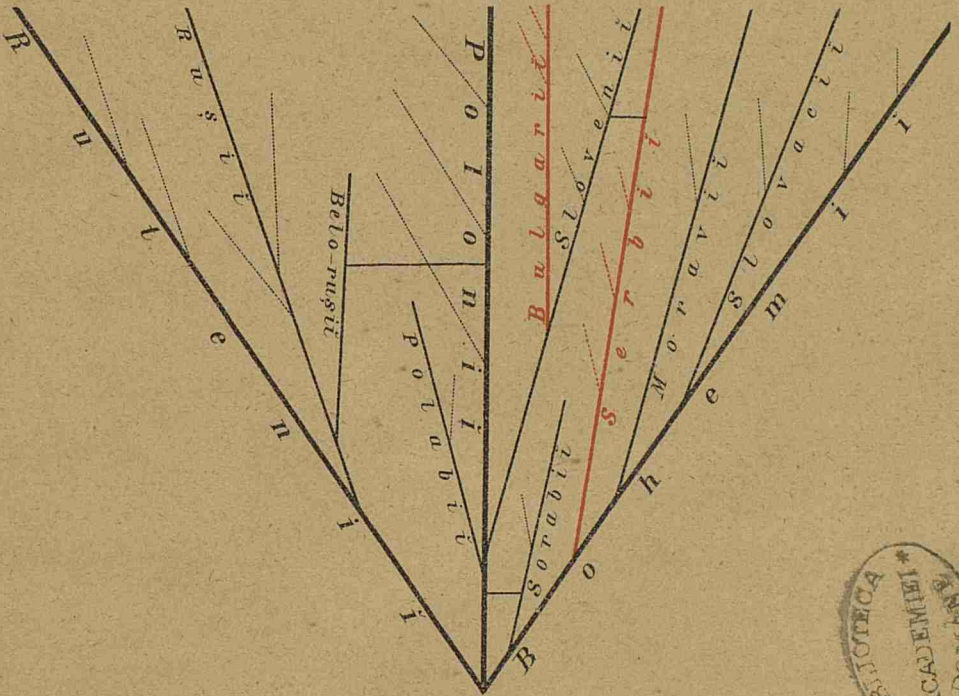
*Peninsula Balcanică între
secolii III-VII.*

- Românii*
- Grecii*
- Albanesii*

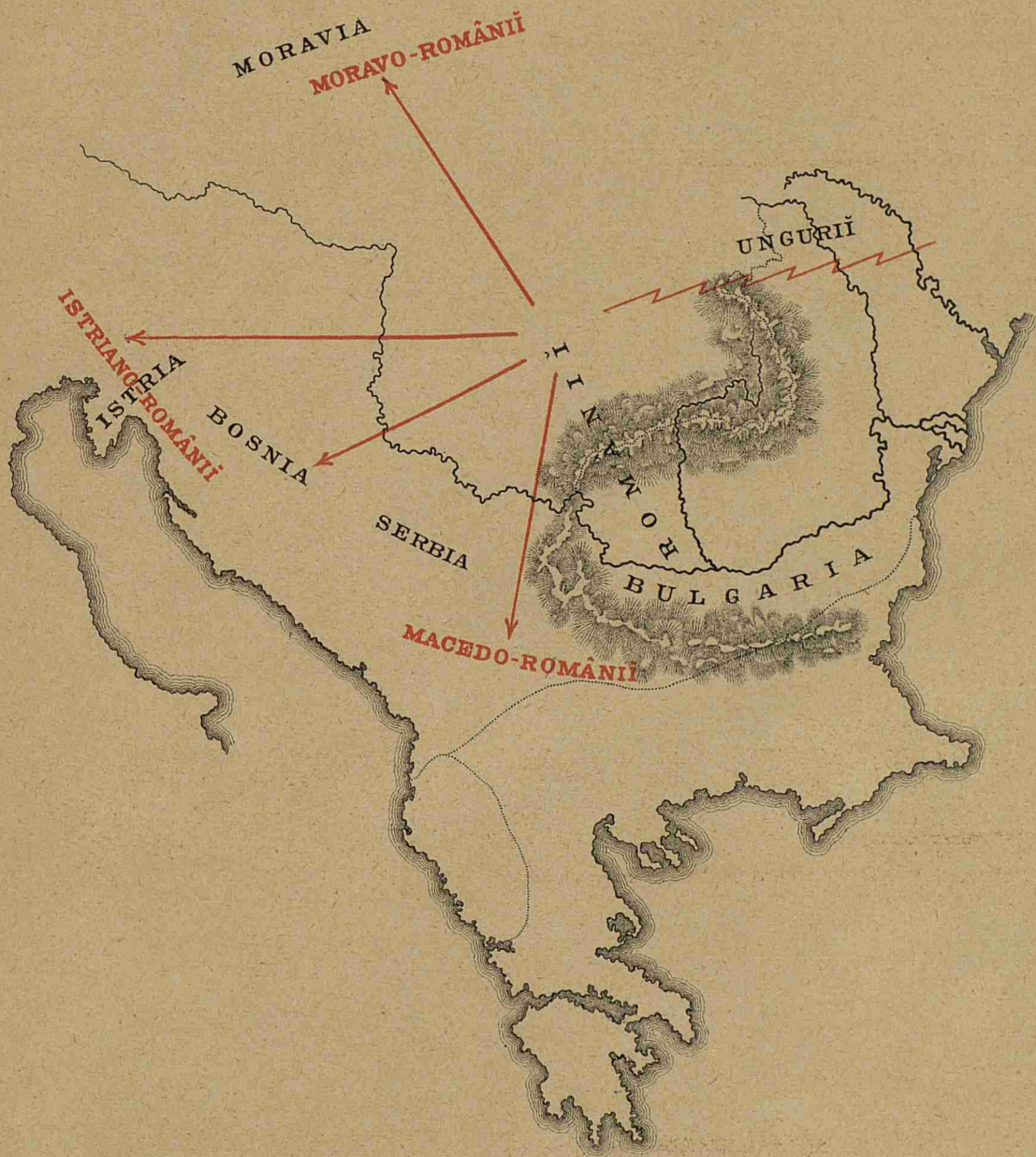

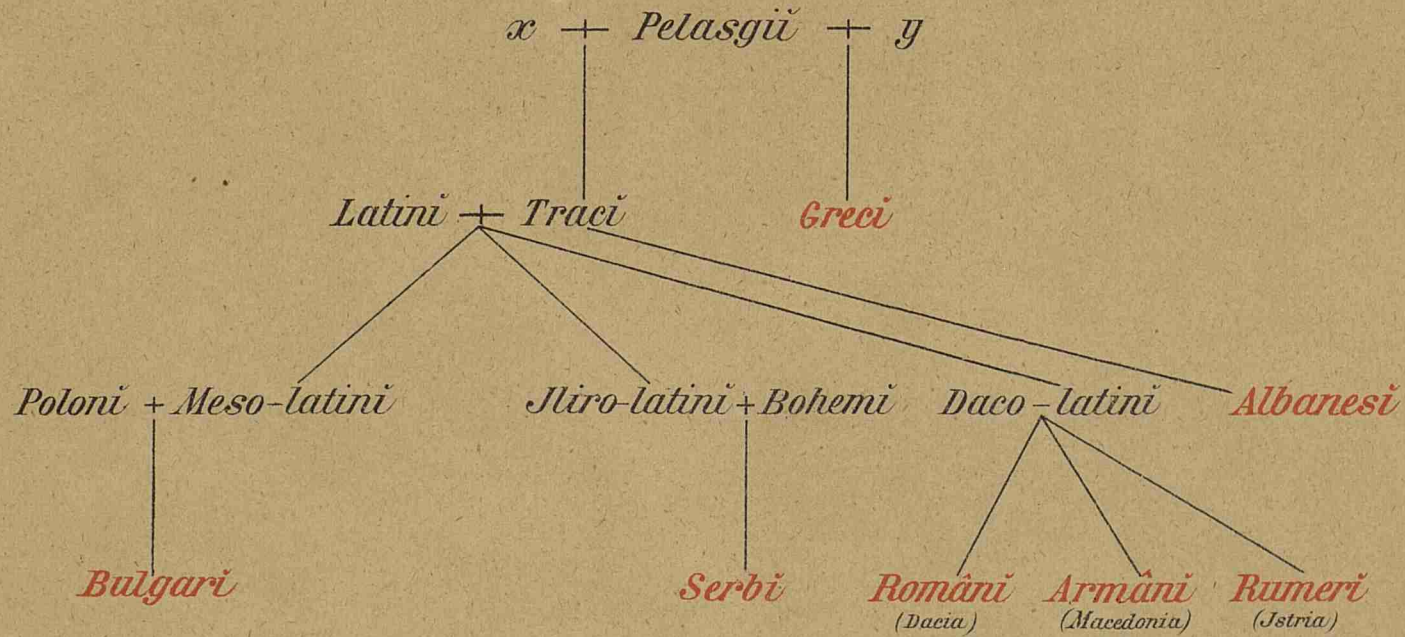
*Locul Serbilor și Bulgarilor
intre Slavi.*

*Gonirea Românilor din Pannonia
de către Ungurii în Secolul X.*

Genealogia poporelor balcanice.

